

برگزیده ها صنایع دستی اصیل مازندران

(مهر اصالت ۱۴۰۴)

استان مازندران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برگزیده‌های صنایع دستی اصیل مازندران

(مهر اصالت ۱۴۰۴)

استان مازندران

پیش سخن:

سه عنصر هنر، فرهنگ و صنعت در ذات صنایع دستی استان مازندران نهفته است. صنایع دستی این استان، روایت‌گر صنعت و هنر نیاکان و بیانگر هنر و ذوق ساکنان کرانه دریای مازندران است و تجلی‌گاه بخش قابل ملاحظه‌ای از هنر و خلاقیت اقوامی است که با این صنایع در ارتباط هستند. کتابچه پیش‌رو گامی است در جهت شناساندن و یادآوری هنرهای بومی و سنتی مازندران، تلاشی با امید به حفظ و احیای هنر ناب و بومی این دیار.

حسین ایزدی

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مازندران

مقدمه:

هر بخشی از استان سرسبز و زیبای مازندران، صنایع دستی مختلف و متنوعی دارد که حکایت از فرهنگ غنی و تمدن ریشه‌دار این استان دارد. صنایع دستی بومی استان متأثر از فرهنگ، آیین و باورهای قومی مردم آن است و به عنوان رسانه‌ای برای انتقال ارزش‌های مشترک میان نسل‌ها، می‌توان از آن برای ترویج ارزش‌های فرهنگی به نسل جدید استفاده نمود.

کتابچه الکترونیک پیش‌رو به همت جمعی از کارشناسان معاونت صنایع دستی استان در راستای معرفی و برندسازی محصولات دارای مهر اصالت ملی در سال ۱۴۰۴ تهیه و تدوین گردید. امید است برگی باشد در راستای معرفی، ثبت و حفظ و احیاء هنرهای سنتی و کاربردی صنایع دستی مازندران.

عاطفه شعبانی

معاون صنایع دستی و هنرهای سنتی مازندران

لاک تراشی

عکس: محمد سلطانی و حیدر شاهی

لاک تراشی یا «چوتاشی» یکی از هنرهای سنتی و بومی مردم مازندران است که به معنای تراشیدن و شکل دهی چوب برای ساخت انواع ابزارها و ظروف کاربردی می باشد. این هنر بیشتر در میان دامداران و چوپانان حاشیه جنگل رواج داشته و با ابزارهای ساده و به صورت کاملاً فردی برای رفع نیازهای روزمره زندگی انجام می شده است. از ویژگی های مهم لاک تراشی، ساخت کامل ظروف به صورت یکپارچه از چوب طبیعی است؛ به گونه ای که بدنه، پایه و دسته ظروف همگی از یک قطعه چوب تراشیده می شوند. این ویژگی، اصالت و ارزش هنری این دست ساخته ها را دوچندان می کند. محصولات چوتاشی شامل انواع ظروف و ابزارهای چوبی مانند جوله، گلز، لاک، تلم، تنباکوچوله، قندچوله، گچه، کترا و سایر اشیای کاربردی است. برای ساخت این محصولات از چوب درختانی همچون افرا، ملج، راش، آزاد، گردو و همچنین ریشه برخی درختان مانند افرا و ملج استفاده می شود. هنرمند لاک تراش با الهام از محیط پیرامون خود، مانند کوه، جنگل، درختان و جانوران، نقوشی ساده و ذهنی را به صورت مستقیم با ابزار مغار بر سطح چوب ایجاد می کند. این تزئینات، بازتابی از نگاه خلاقانه و ارتباط عمیق هنرمند با طبیعت است. در میان محصولات لاک تراشی، ساخت قاشق های چوبی به دلیل سهولت تولید و تقاضای بالا در بازار، از رونق بیشتری برخوردار است و همچنان یکی از تولیدات رایج این هنر به شمار می آید.

لاکتراشی شهرستان بابل ونوشهر

لاکتراشی شهرستان میاندورود

لاکتراشی شهرستان میاندورود

لاکتراشی شهرستان میاندورود

لاکتراشی شهرستان میاندورود

لاکتراشی شهرستان های نور، نوشهر و بهشهر

لاکتراشی شهرستان نور

لاکتراشی شهرستان نور

لاکتراشی شهرستان نور

لاکتراشی شہرستان نور

لاکتراشی شهرستان نوشهر

جاجیم

جاجیم بافی از جمله هنرهای سنتی و دست‌بافته‌های رایج در بسیاری از مناطق روستایی و عشایری ایران، به‌ویژه استان مازندران، است. این دست‌بافته با استفاده از دستگاه‌های بافندگی دووردی و معمولاً در نوارهایی با ابعاد حدود ۶۰×۲۰۰ سانتی‌متر بافته می‌شود. در گذشته، هنرمندان برای بافت جاجیم از نخ‌های پشمی در تار و پود استفاده می‌کردند، اما امروزه بیشتر از نخ پنبه‌ای سفید برای تار و نخ پشمی رنگی یا گاهی کاموا برای پود بهره می‌گیرند. جاجیم کاربردهای متنوعی دارد و از آن برای تهیه زیرانداز، روبه پستی، رومبلی، روکش صندلی، کیف، روتختی و سایر محصولات مشابه استفاده می‌شود. بافندگان مازندرانی جاجیم را در دو نوع ساده و گلدار (لت‌دار) می‌بافند. جاجیم ساده دارای راه‌راه‌های رنگی است که تنها با تغییر رنگ پود ایجاد می‌شود و مرزی میان رنگ‌ها وجود ندارد. سپس نوارهای بافته‌شده به یکدیگر دوخته می‌شوند تا جاجیمی با ابعاد بزرگ‌تر، معمولاً به طول حدود دو متر و عرض ۱۸۰ سانتی‌متر، تولید شود. در بافت جاجیم گلدار یا لت‌دار، بافته پس از چند رج ساده‌بافی، با استفاده از چوب لت و بالا بردن برخی تارها، نقش‌هایی گل‌مانند بر سطح بافته ایجاد می‌کند. پس از آن، چوب لت که در پشت وردها قرار دارد به حالت اولیه بازگردانده شده و بافته ساده‌بافی را با رنگی دیگر ادامه می‌دهد. به همین دلیل این نوع جاجیم به «جاجیم لت‌دار» شهرت یافته است. تولید این دست‌بافته در شهر ملی جاجیم، آلاشت، از توابع شهرستان سوادکوه، رواج فراوانی دارد و جاجیم از شناخته‌شده‌ترین و ارزشمندترین دست‌بافته‌های زنان استان مازندران به شمار می‌آید.

جاجيم آلاشت

جوراب بافی

جوراب بافی یکی از هنرهای سنتی و کاربردی مناطق کوهستانی استان مازندران است که به دلیل فراوانی دام و دسترسی به پشم، همانند دیگر نواحی مرتفع کشور، از گذشته رواج داشته است. در این مناطق، بافت دستکش و جوراب‌های ساق بلند برای مردان و جوراب‌های ساق کوتاه یا کفشک برای زنان، بخشی از فعالیت‌های رایج زنان روستایی به شمار می‌آمده است. بافندگان روستاهای سوادکوه، بلده، نور، کندلوس و کجور، از دیرباز جوراب‌هایی با نقوش متنوع و رنگارنگ را با استفاده از نخ پشمی تولید می‌کردند. امروزه نیز این هنر همچنان ادامه دارد، با این تفاوت که برای بافت جوراب بیشتر از کاموا و پنج میل کوتاه بافتنی، به طول تقریبی پانزده سانتی‌متر، استفاده می‌شود. بافته متناسب با بخش‌های مختلف جوراب، شیوه بافت را تغییر داده و در نهایت جورابی یکدست و بدون درز تولید می‌کند. نقوش به‌کاررفته در جوراب‌های سنتی مازندران الهام‌گرفته از عناصر حیوانی، گیاهی و طبیعی است و معمولاً بر زمینه‌ای به رنگ شیری اجرا می‌شود. از مشهورترین نقوش این هنر می‌توان به نقش «غازگلی» یا «گردن غاز» اشاره کرد که با نام‌های مختلف در سراسر استان، از شرق تا غرب مازندران، بافته می‌شود. این نقش، برخلاف نقوشی مانند «چپری» و «مرغابی» که به مناطق خاصی محدود هستند، در گستره وسیعی از استان رواج دارد و از شناخته‌شده‌ترین طرح‌های جوراب بافی مازندران به شمار می‌آید.

جوراب بافی شهرستان ساری

جوراب بافی شهرستان نوشهر

جوراب بافی کندلوس

چادرشب‌بافی

چادرشب یکی از اصیل‌ترین دست‌بافته‌های زنان روستایی مازندران است که از نخ ابریشم، پنبه و گاهی پشم بافته می‌شود. این پارچه در گذشته کاربردهای متعددی داشته است؛ به‌طوری‌که نوع ابریشمی یا پنبه‌ای آن در شب‌های تابستان به‌عنوان روانداز و نوع پشمی آن برای حفظ گرمای بدن در فصل‌های پاییز و زمستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. چادرشب معمولاً در قطعاتی با عرض ۴۰ تا ۵۰ سانتی‌متر و طول حدود دو متر، به‌صورت ذهنی و بدون استفاده از نقشه بافته می‌شود. بافندگان برای تولید آن از دستگاه‌های نساجی دووردی یا چهاروردی استفاده می‌کنند و در پایان، قطعات بافته‌شده را در کنار یکدیگر دوخته و پارچه‌ای با ابعاد بزرگ‌تر تهیه می‌کنند. این دست‌بافته رنگارنگ علاوه بر کاربرد به‌عنوان روانداز، در زندگی روزمره زنان روستایی نیز نقش مهمی داشته است. زنان مازندرانی هنگام انجام فعالیت‌های روزانه از چادرشب به‌عنوان کمربند استفاده می‌کردند و همچنین برای حمل و بستن کودکان بر پشت خود از آن بهره می‌گرفتند. اگرچه رنگ‌های غالب در چادرشب‌بافی مازندران قرمز و سبز است، اما رنگ‌هایی همچون زرد، بنفش، آبی و مشکی نیز در بافت آن به کار می‌رود. از معروف‌ترین نقش‌های این دست‌بافته می‌توان به «سلطونی‌گل» (گل سلطانی)، «دلج» و «چهارخانه» اشاره کرد. امروزه هنر چادرشب‌بافی همچنان در برخی مناطق استان مازندران از جمله رامسر، آلاشت، لفور، هزارجریب، تنکابن، چالوس و نور رواج دارد و به‌عنوان یکی از ارزشمندترین جلوه‌های هنر نساجی سنتی این استان شناخته می‌شود.

چادرشب بافی شهرستان رامسر

حصیربافی

حصیربافی یکی از اصیل‌ترین و کهن‌ترین هنرهای دستی استان مازندران است که در تولید آن از «گالی» استفاده می‌شود. گالی گیاهی خودرو است که به صورت طبیعی در مرداب‌ها، شالیزارها و حاشیه رودخانه‌ها رشد می‌کند و به دلیل انعطاف‌پذیری و استحکام مناسب، ماده اولیه اصلی این هنر به شمار می‌آید. حصیربافان مازندران با استفاده از این گیاه، محصولات متنوعی مانند زیرانداز، سفره، زنبیل و انواع سبد را تولید می‌کنند. بافت حصیر عمدتاً به روش ساده‌بافی انجام می‌شود؛ به این صورت که نوارهای ضخیم گالی به صورت ضربدری و یک‌درمیان، در راستای عمودی و افقی از روی یکدیگر عبور داده می‌شوند و ساختاری منظم و مستحکم را شکل می‌دهند. برای تولید سبد و زنبیل، بافنده نوارهای بافته‌شده را به شکل دایره‌ای یا مارپیچی در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و سپس آن‌ها را با نخ یا رشته‌های باریک گالی که به صورت ظریف در هم تنیده شده‌اند، به یکدیگر متصل می‌کند. این شیوه بافت علاوه بر استحکام، به محصولات حصیری جلوه‌ای زیبا و کاربردی می‌بخشد. امروزه روستای درزی‌کلا در شهرستان بابل به عنوان روستای ملی حصیربافی شناخته می‌شود. همچنین شهرهای رامسر، چالوس و تنکابن از مهم‌ترین مراکز تولید و رواج این هنر سنتی در استان مازندران به شمار می‌آیند. حصیربافی همچنان به عنوان یکی از ارزشمندترین صنایع دستی مازندران، نقش مهمی در حفظ میراث فرهنگی و تأمین بخشی از معیشت جوامع محلی ایفا می‌کند.

حصیربافی شهرستان بابل

حصیربافی شهرستان بابل

حصیربافی شهرستان بابل

خراطی

خراطی یکی از کهن‌ترین هنرهای چوبی ایران است که پیشینه آن به دوران باستان بازمی‌گردد. با نگاهی به نقش برجسته‌های کاخ داریوش در تخت جمشید، می‌توان نمونه‌هایی از آثار چوبی خراطی شده را مشاهده کرد؛ به گونه‌ای که پایه برخی از میلمان، چهارپایه‌ها و عودسوزهای به تصویر کشیده شده در این نقش‌ها، بیانگر رواج هنر خراطی و ساخت اشیای چوبی متقارن در آن دوران است. در استان مازندران، هنرمندان خراط پس از طراحی و ایده‌پردازی، با استفاده از دستگاه خراطی و انواع چوب‌های مرغوب، محصولات متنوعی را تولید می‌کنند. از جمله مهم‌ترین تولیدات این هنر می‌توان به پایه میز و صندلی، انواع ظروف کاربردی، دسته چاق، گوشت‌کوب، میانه قلیان، وردنه، دسته هاون و سایر ابزار و وسایل چوبی اشاره کرد. خراطان مازندرانی برای ساخت این محصولات از چوب گونه‌های مختلفی همچون گردو، فوفل، شمشاد، افرا، زیتون، زبان‌گنجشک، چنار و توت استفاده می‌کنند. انتخاب این چوب‌ها به دلیل استحکام، دوام و قابلیت مناسب آن‌ها در فرآیند تراش و شکل‌دهی است. شهرستان‌های ساری، بابل، آمل، نوشهر، چالوس و تنکابن از مهم‌ترین مراکز خراطی در استان مازندران به شمار می‌آیند. دسترسی مناسب به منابع چوبی و وجود استادکاران ماهر، موجب رونق و تداوم این هنر ارزشمند در منطقه شده است. امروزه خراطی علاوه بر تأمین نیازهای کاربردی، به عنوان یکی از شاخه‌های مهم صنایع دستی مازندران، در حفظ میراث فرهنگی و توسعه هنرهای سنتی نقش بسزایی دارد.

خرابی شهرستان نوشهر

دوخت چرم

چرم دوزی یکی از کهن‌ترین هنرها و صنایع دستی بشر به شمار می‌آید و بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی، پیشینه آن به عصر سنگ بازمی‌گردد. شواهد تاریخی نشان می‌دهد که ایرانیان حدود ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح از چرم برای ساخت کفش، پوشاک، تجهیزات نظامی و سایر وسایل مورد نیاز خود استفاده می‌کرده‌اند. ویژگی‌هایی همچون دوام بالا، مقاومت در برابر شرایط مختلف آب‌وهوایی، خاصیت ضدآب بودن و سهولت در نگهداری و نظافت، موجب شده است که محصولات چرمی در طول زمان جایگاه ویژه‌ای در زندگی انسان داشته باشند. امروزه نیز چرم دست‌دوز به دلیل کیفیت، زیبایی و اصالت خود، از محبوب‌ترین صنایع دستی ایران به شمار می‌رود و در صنعت مد و طراحی محصولات چرمی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. فرآیند تولید محصولات چرمی دست‌دوز کاملاً به صورت دستی انجام می‌شود. به دلیل ضخامت و انعطاف‌پذیری چرم طبیعی، ابتدا سوراخ‌هایی منظم و یکسان با استفاده از ابزاری به نام سنبه بر روی چرم ایجاد می‌شود. سپس قطعات چرم با بهره‌گیری از سوزن و نخ متناسب با نوع و ضخامت چرم، با دقت و ظرافت به یکدیگر دوخته می‌شوند. صنعتگران این حوزه تمامی مراحل، از طراحی و برش چرم تا دوخت و پرداخت نهایی را با حوصله و مهارت فراوان انجام می‌دهند. در حال حاضر، تولید انواع محصولات چرمی دست‌دوز از جمله کیف، کوله‌پشتی، پوشاک چرمی، زین اسب و سایر لوازم کاربردی در شهرستان‌های بابل، بابلسر، رامسر، ساری، قائم‌شهر و محمودآباد رواج دارد. این هنر علاوه بر جنبه‌های کاربردی و اقتصادی، به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی و صنایع دستی استان مازندران، نقش مهمی در حفظ و تداوم هنرهای سنتی ایفا می‌کند.

مصنوعات چرمی بابل

لباس سنتی

پوشاک سنتی ساکنان حاشیه دریای مازندران متأثر از شرایط اقلیمی، شیوه‌های معیشتی، باورها، آداب و رسوم، مواد اولیه موجود در محیط زندگی و همچنین ابزار و فنون دوخت بوده است. به همین دلیل، نوع پوشش در مناطق جلگه‌ای و کوهستانی این استان تفاوت‌های قابل توجهی با یکدیگر دارد. در نواحی کوهستانی، که دامداری و شبانی مهم‌ترین شیوه معیشت مردم به شمار می‌آمده است، لباس‌ها عمدتاً از پشم و الیاف دامی تهیه می‌شدند تا در برابر سرمای هوا مقاومت بیشتری داشته باشند. در مقابل، در مناطق جلگه‌ای به دلیل آب‌وهوای معتدل، رطوبت بالا و رونق کشاورزی، بیشتر از الیاف گیاهی و پارچه‌های سبک برای تولید پوشاک استفاده می‌شد. پوشاک سنتی زنان مازندران شامل لچک، روسری، پیراهن، جلیقه، شلیته کوتاه، شلوار، جوراب پشمی و کفش بوده است. در مقابل، پوشاک مردان معمولاً شامل «جمه» (Geme)، نوعی پیراهن محلی از جنس نخ یا پارچه‌های چیت در رنگ‌های سفید یا آبی، شلوار، جلیقه، کلاه نم‌دی و سایر پوشش‌های متناسب با شرایط زندگی بوده است. رنگ‌های شاد و متنوع به‌کاررفته در لباس‌های سنتی مازندران، جلوه‌ای از زیبایی طبیعت سرسبز این منطقه و بازتابی از روحیه شاداب و ذوق هنری مردم آن است. استفاده گسترده از رنگ‌های زنده و طرح‌های متنوع، این پوشاک را به یکی از شاخص‌ترین جلوه‌های فرهنگ بومی استان تبدیل کرده است. اگرچه با گذشت زمان و تغییر سبک زندگی، پوشاک سنتی تا حد زیادی جای خود را به لباس‌های امروزی داده است، اما همچنان در آیین‌های محلی، جشن‌ها، مراسم فرهنگی و برنامه‌های مرتبط با میراث ناملموس، به‌عنوان نمادی از هویت فرهنگی و تاریخی مردم مازندران مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دوخت لباس سنتی شهرستان نکا

ساز سنتی

موسیقی مازندران را می‌توان میراث‌دار فرهنگ غنی طبرستان دانست که به دو بخش سازی و آوازی تقسیم می‌شود. این موسیقی ریشه در سنت‌های دیرین مردم منطقه دارد و همواره در بطن زندگی روزمره چوپانان، کشاورزان و روایت‌گران داستان‌های عامیانه حضور داشته است. برای ساخت سازهایی مانند لُله‌وا، سرنا، دهل و کمانچه، معمولاً نیازی به کارگاه‌های بزرگ و تجهیزات پیچیده نبوده و این سازها در کارگاه‌های کوچک و محلی ساخته می‌شدند. امروزه نیز ساخت برخی از این سازها در شهرستان‌های بهشهر، نور، بابلسر، بابل، محمودآباد و ساری ادامه دارد. در میان این مناطق، شهرستان بهشهر از مهم‌ترین مراکز تولید سازهای سنتی، به‌ویژه دوتار در مازندران به شمار می‌آید. دوتار مازندرانی از اجزایی مانند دسته، کاسه، گوشی‌ها، خرک، شیطانک و سیم‌گیر تشکیل شده است. تفاوت این ساز با نمونه‌های مشابه در سایر مناطق ایران، در عمق و طول کاسه و همچنین در شیوه دستان‌بندی آن است. جنس کاسه دوتار معمولاً از چوب گردو یا توت انتخاب می‌شود و صفحه رویی آن نیز از چوب توت ساخته می‌شود. برای ساخت دسته و گوشی‌ها نیز بیشتر از چوب درخت آزاد استفاده می‌گردد.

دوتار شهرستان بهشهر

سفالگری

سفالگری از کهن‌ترین هنرهای دستی در استان مازندران به شمار می‌آید. بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی، قدیمی‌ترین ظرف گلی کشف‌شده در این منطقه متعلق به حدود هشت هزار سال پیش از میلاد است که نشان‌دهنده قدمت طولانی این هنر در شمال ایران می‌باشد. در اوایل دوره اسلامی، به‌ویژه در فاصله قرون سوم تا پنجم هجری قمری و هم‌زمان با حکومت سلسله‌های سامانی و آل بویه، نام مازندران بار دیگر با تولید گونه‌ای از سفال‌های لعاب‌دار، به‌ویژه در منطقه آمل، مطرح شد و شهرت یافت. سفال سنتی مازندران عمدتاً در مناطق روستایی و به‌صورت چرخ‌ساز تولید می‌شود. ماده اولیه این سفال‌ها خاک رس بومی همان منطقه است که با پوششی از گلابه یا انگوب پوشانده می‌شود. نقش‌های به‌کاررفته بر روی این سفال‌ها اغلب تجربی و ساده بوده و شامل طرح‌های الهام‌گرفته از طبیعت، مانند عناصر گیاهی و نشانه‌های محیط پیرامون است که با خلاقیت و ذهن هنرمندانه سفالگران شکل می‌گیرد. در برخی مناطق، از جمله روستای ملی سفال «سلیم‌آباد»، برای تولید ظروف بزرگ‌تر و با بدنه ضخیم‌تر از ترکیب خاک جنگلی همراه با شاموت و ماسه بادی استفاده می‌شود. رنگ سفال‌های این منطقه، همانند سایر نقاط مازندران، به دلیل وجود آهن در خاک، پس از پخت به رنگ قرمز متمایل می‌شود. سفالگری همچنان یکی از شاخص‌ترین صنایع دستی مازندران است که علاوه بر ارزش هنری، نقش مهمی در حفظ میراث فرهنگی و هویت بومی منطقه دارد.

سفال لعاب‌دار شهرستان آمل

سفالگری سنتی شهرستان جویبار

سفال شهرستان نوشهر

سفالگری روستای سلیم آباد شهرستان تنکابن

قالی بافی

قالی بافی از جمله هنرهای کهن و ارزشمند استان مازندران است که ریشه آن به دوران پیش از تاریخ بازمی‌گردد. کشف نخستین ابزارهای بافندگی در غارهای هوتو و کمربند، نشان‌دهنده آشنایی ساکنان این منطقه با هنر بافت از هزاران سال پیش است. بر اساس منابع تاریخی، در قرون اولیه پس از اسلام، طبرستان (که بخش عمده‌ای از مازندران امروزی را شامل می‌شود) به واسطه تولید قالی‌ها و بافته‌های نفیس و فراوان، شهرت قابل توجهی داشته است. این موضوع نشان‌دهنده قدمت، گستردگی و اهمیت هنر قالی بافی و سایر دست‌بافته‌های سنتی در این منطقه است. هنر بافندگان مازندرانی در تولید انواع دست‌بافته‌ها همچون گلیم، جاجیم و گلیج به خوبی قابل مشاهده است. این بافته‌ها به دلیل دسترسی آسان به مواد اولیه، قابلیت بالای نقش‌پذیری و سرعت مناسب بافت نسبت به برخی دیگر از دست‌بافته‌ها، به‌ویژه در مناطق کوهستانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند. با این حال، به دلیل استفاده مداوم، تأثیر رطوبت، ساییدگی و همچنین ناشی از حشرات موذی، این دست‌بافته‌ها در گذر زمان دچار فرسودگی شده و بخشی از کیفیت اولیه خود را از دست می‌دهند. با این وجود، قالی بافی و سایر هنرهای مرتبط با آن همچنان به‌عنوان بخشی مهم از میراث فرهنگی و هنری مازندران جایگاه خود را حفظ کرده‌اند.

گبه بافی شهرستان ساری

گلیج

گلیج بافی یکی از دست‌بافته‌های سنتی و اصیل استان مازندران است که نقوش به‌کاررفته در آن بازتاب‌دهنده فرهنگ، باورها و سنت‌های بافندگان هر منطقه می‌باشد. گلیج‌های منقوش و رنگارنگ از جمله مهم‌ترین دست‌بافته‌های بومی این استان هستند که با استفاده از دستگاه‌های ساده دووردی نساجی تولید می‌شوند و به دلیل تنوع نقوش و شیوه خاص پودگذاری، جلوه‌ای برجسته و متمایز دارند. این دست‌بافته‌ها بدون پرز بوده و با ابتدایی‌ترین ابزارهای نساجی سنتی تولید می‌شوند. در گذشته، گلیج بخش مهمی از زندگی روزمره روستاییان را تشکیل می‌داد و خانه‌ای روستایی بدون دار قالی یا دستگاه بافندگی سنتی قابل تصور نبود. در آن زمان، بسیاری از نیازهای خانواده‌ها از جمله پارچه، مفرش‌های رنگین، سفره و پتو توسط دستان هنرمند زنان همان مناطق تولید می‌شد. به دلیل محدودیت عرض شانه دستگاه‌های نساجی سنتی، گلیج معمولاً در عرضی حدود ۶۰ تا ۹۰ سانتی‌متر بافته می‌شود و برای تولید پارچه‌های عریض‌تر، قطعات بافته‌شده از پهلوی به یکدیگر دوخته می‌شوند. امروزه بافت گلیج همچنان در برخی مناطق مازندران ادامه دارد. آلاشت و بهشهر به‌عنوان شهرهای ملی گلیج بافی و همچنین شهرستان ساری از مهم‌ترین مراکز تولید این دست‌بافته در استان به‌شمار می‌آیند که این هنر سنتی در کارگاه‌های آن‌ها همچنان زنده و پویاست.

ترکیب جاجیم و گلیج بافی شهرستان آلاشت

ملیله کاری

ملیله کاری یکی از ظریف‌ترین و ارزشمندترین هنرهای سنتی ایران است که با بهره‌گیری از دقت، صبر، خلاقیت و مهارت فنی بالا شکل می‌گیرد. در این هنر، هنرمند با استفاده از مفتول‌های بسیار نازک فلز (به‌ویژه نقره)، طرح‌های پیچیده و ظریف را خلق می‌کند. فرآیند تولید ملیله کاری با ذوب شمش خالص فلز آغاز می‌شود؛ به طوری که در طلا از عیار ۲۴ و در نقره از عیار ۹۹۹ استفاده می‌گردد. سپس فلز پس از نورد و حدیده کاری، به مفتول‌هایی بسیار نازک با ضخامت حدود ۳٪ میلی‌متر تبدیل می‌شود. هنرمند با استفاده از این مفتول‌ها، نقوشی همچون پیچک، ریزجقه، بادامچه، برگ فرنگ و سایر طرح‌های الهام‌گرفته از طبیعت را شکل می‌دهد. این نقوش ظریف پس از آماده‌سازی، در کنار دیواره‌های داخلی و خارجی اثر قرار گرفته و با چیدمان دقیق آن‌ها، سطحی یکپارچه و منسجم از طرح و نقش ایجاد می‌شود. نقش‌مایه‌های گیاهی در ملیله کاری اغلب دارای فرم‌های منحنی، بسیار ریز و ظریف هستند که در کنار هم ترکیبی هماهنگ و چشم‌نواز به وجود می‌آورند. در ادامه، قطعات ساخته شده پس از چیدمان و لحیم کاری، با استفاده از ابزار «مصقل» پرداخت می‌شوند و سطحی براق، درخشان و صیقلی پیدا می‌کنند. این مرحله جلوه نهایی اثر را تکمیل می‌کند. فرآیند ساخت ملیله‌های ظریف، علاوه بر زمان‌بر بودن، نیازمند تمرکز، حوصله و مهارت بسیار بالاست و به همین دلیل این هنر در زمره صنایع دستی بسیار ارزشمند و دقیق قرار می‌گیرد.

مليله شهرستان قائم شهر

منبت سوزنی

منبت سوزنی از سنتی‌ترین شیوه‌های برجسته‌سازی نقوش در هنرهای چوبی ایران به شمار می‌آید. آثار تولیدشده با این روش معمولاً دارای برجستگی کم و ظریف هستند و همین ویژگی، ظرافت و دقت بالای این هنر را نشان می‌دهد. چوب مورد استفاده در منبت سوزنی عمدتاً از درختان بومی منطقه مانند گردو، گلابی، شمشاد، عناب و انجیر تأمین می‌شود. ابزار اصلی این هنر نوعی چاقوی تخت و سرکج با پهنای متفاوت است که هنرمند با آن به ایجاد نقش و فرم بر سطح چوب می‌پردازد. در این فرآیند، هنرمند ابتدا طرح مورد نظر را بر روی سطح چوب منتقل می‌کند و سپس مراحل مختلفی از جمله دوربری، زمینه‌سازی و روسازی را انجام می‌دهد تا نقش نهایی به تدریج نمایان شود. این مراحل نیازمند دقت، صبر و مهارت بالاست. پرکاربردترین نقوش در منبت سوزنی، طرح‌های الهام‌گرفته از طبیعت مانند نقوش گیاهی و جانوری هستند. با این حال، استفاده از سایر طرح‌ها و نقش‌ها نیز در این هنر رایج بوده و محدودیتی در انتخاب موضوع وجود ندارد. از محصولات رایج منبت سوزنی می‌توان به قاشق‌های شربت‌خوری، قلمدان، جعبه‌های زیورآلات، رحل قرآن، عصای چوبی، جعبه شطرنج و نرد اشاره کرد که هر یک جلوه‌ای از هنر و ظرافت این شیوه منبت‌کاری را به نمایش می‌گذارند.

منبت سوزنی شهرستان ساری

نمد مالی

نمد مالی یکی از هنرهای کهن و کاربردی استان مازندران است که در آن از پشم گوسفند برای تولید زیراندازی پشمی، ارزان قیمت، منعطف و عایق در برابر سرما و گرما استفاده می‌شود. این هنر سنتی علاوه بر جنبه کاربردی، بخشی از میراث فرهنگی و معیشتی مردم منطقه به شمار می‌آید. در نمد مالی، از پشم‌های خودرنگ گوسفند شامل قهوه‌ای، مشکی و سفید استفاده می‌شود. مرغوب‌ترین پشم برای این کار، پشم چیده شده در فصل پاییز است که کیفیت و انسجام بهتری در بافت نهایی ایجاد می‌کند. فرآیند تولید نمد از طریق مالش و کوبش هم‌زمان پشم‌ها با استفاده از فشار دست، به‌ویژه با کمک آرنج، زانو و ساق پا انجام می‌شود تا الیاف به تدریج در هم تنیده و یکپارچه شوند. نقوش به‌کاررفته در نمدها اغلب متقارن و انتزاعی بوده و از طبیعت و محیط پیرامون الهام می‌گیرند. این نقش‌ها شامل تصاویر حیواناتی مانند گوزن، بز، اسب و پرنده، و همچنین عناصر گیاهی همچون گل و درخت است. این طرح‌ها بیانگر ارتباط عمیق هنرمند با طبیعت و همچنین بازتابی از باورها و سنت‌های بومی هستند که از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند. از مهم‌ترین محصولات نمدی تولید شده در مازندران می‌توان به لمه (زیرانداز)، لمه چوقا (قبای بلند)، کلاه نمدی و شبلیه، نوعی کیسه خواب مخصوص چوپانان برای محافظت در برابر سرمای شب، اشاره کرد. شهرهای رامسر، نور، آمل، بهشهر و بابل از مراکز اصلی تولید نمد در استان مازندران به شمار می‌آیند که این هنر در آن‌ها همچنان فعال و پویاست.

نمد مالی شهرستان بابل

ساخت محصولات نمدی شهرستان تنکابن

